

door Annegreet van Bergen

NOO KRIEGE WI-J 'T BAETER

Noo kriege wi-j 't baeter. Dat was niet alleen een verzuchting in de Achterhoek, ten tijde van de Wederopbouw had heel Nederland datzelfde gevoel: het wordt beter! Dat was ook niet zo verwonderlijk: Nederland had een vreselijke oorlog achter de rug en lag grotendeels in puin, bovendien leefden ook vóór de oorlog talrijke mensen in bittere armoede.

Tijdens de wederopbouw leerde heel Nederland omgaan met schaarste en werd op de oorlogspuinhoven een nieuw en modern land opgebouwd. Maar

in die tijd waren er aanzienlijke verschillen tussen afgelegen streken als de Achterhoek en de rest van Nederland. Zo leefden mensen op het platteland heel anders dan mensen in de stad. Voor zover de Achterhoek al steden heeft, zijn die klein en was daar indertijd nauwelijks sprake van een grootstedse levenswijze. Bovendien drongen nieuwe ontwikkelingen hier sowieso langzamer door dan in de rest van Nederland en waren de mensen over het algemeen behoudender. Door het verbeterde vervoer en door de razendsnelle communicatie, met name via internet, is dat allemaal veranderd. Nu is zo ongeveer het belangrijkste verschil tussen de Achterhoek en met name de Randstad dat het hier nog relatief rustig is en dat de mensen elkaar (daardoor?) doorgaans wat vriendelijker bejegenen.

Hoe groot waren echter de verschillen tijdens de wederopbouw. Neem iets elementairs als de voedselvoorziening. In de grote stad waren mensen voor hun eten en drinken van winkeliers en andere leveranciers afhankelijk. Maar in het buitengebied waren mensen grotendeels zelfvoorzienend. Zij verbouwden niet alleen hun eigen groente en fruit, vaak hielden ze ook kippen, varkens en ander vee. In de Achterhoek werd er geen honger geleden, zelfs niet tijdens de oorlog en ook niet in de stad. Mensen hadden altijd wel familie of kennissen op een boerderij die hen wat eten toestopten. Er kwamen zelfs mensen uit het Westen op hun hongertochten naar de Achterhoek. Anderen doken hier onder voor de Duitsers. Menig gezin uit de Achterhoek hield daar 'oorlogskennissen' aan over, met wie ze jarenlang via

Treinwagons werden in Zutphen ingezet als noodwoningen na de verwoestingen van de oorlog (1948)

6

DE WEELDE VAN STROMEND WATER, WC EN BADKAMER

Bijna een kwart van de Nederlandse huishoudens had vlak na de oorlog nog geen stromend water. Zij woonden in dunbevolkte, zogenaamde 'onrendabele' gebieden. Een groot deel van de Achterhoek behoorde daartoe. Pas in de loop van de jaren vijftig werden ook die woningen op het waterleidingnet aangesloten.

Thijs (1932): 'Wij hadden geen badkamer, zelfs geen waterleiding. Buiten was er een pomp, waar we ons 's morgens was-

ten, 's zomers en 's winters. In de winter werd de pomp met stro en oude regenjassen ingepakt om te voorkomen dat het water bevroor. Het toilet was weliswaar binnen, maar het was aangesloten op een beerput en er stond een kan water om mee door te spoelen. Later kwam er een badhuis, waar je voor 35 cent kon douchen. Daar gingen we soms heen. Maar een bad namen we niet, want dat was nog duurder.'

In het nieuwbouwhuis waar de ouders van Ton (1946) in 1948 gingen wonen zat wel een waterleiding, maar geen badkamer. 'Op zaterdag waste iedereen zich in een teil in de keuken.' De woningwet bepaalde dat vanaf 1952 in nieuw te bouwen huizen een 'badgelegenheid' moest zitten. In de praktijk was dat vaak een badcel met lavet. In oudere huizen was er meestal maar één kraan. Die zat in de keuken boven de gootsteen en daar waste men zich doordeeweeks. Pas in de loop van de jaren zestig werd het gebruikelijk om op meer plaatsen in huis een kraan aan te leggen en het water met een geiser te verwarmen.

In onze ogen was het knap behelpen. Zoals op de boerderij bij Gerrie (1937): 'Mijn ouders hadden van een hok op de deel een badkamer gemaakt, maar een echt toilet hadden wij niet. In plaats daarvan hadden we een poepdoos, achter op de deel, die uitkwam op de vaalt van de koeien.'

Aansluiting op het elektriciteitsnet was er vaak eerder dan stromend water. Toch had niet iedereen elektra. Bennie (1935): 'Onze eerste radio was op een accu. De verlichting kwam van olielampen,

VEEL WERK VOOR AAN HUIS GEKLUISTERDE HUISVROUWEN

Wanneer een vrouw in de jaren vijftig of zestig ging trouwen, stopte ze subiet met buitenshuis werken en werd ze huisvrouw. Tot 1958 was het zelfs officieel overheidsbeleid om schooljuffen en andere ambtenaressen na hun huwelijk te ontslaan. In andere bedrijfstakken gebeurde hetzelfde en tot ver in de jaren zestig was het gebruikelijk dat meisjes na hun trouwen ontslag namen of kregen.

‘Het was toen eigenlijk een beetje een schande als een vrouw erbij werkte. “Kan die man het niet alleen verdienen?” Een vrouw moest sowieso thuisblijven bij de kinderen. Het huishouden nam ook veel meer tijd in beslag dan nu, want je moest alles met de hand doen,’ zegt Tonny (1926). Zij zegde na haar trouwen haar baan bij een boekhoudbureau op. Later gaf Tonny typelessen en stenografie aan huis, maar daarmee was zij een uitzondering.

Moeders handen waren dan na een tijdje nog blauwer dan het blauwsel waarin gewassen werd, zo koud had ze het.

De meeste getrouwde vrouwen waren huisvrouw en hadden daar hun handen meer dan vol aan, met name aan de wekelijkse was. Zonder wasmachines en centrifuges waren ze daar dagen mee bezig. Bovendien waren er nog geen wegwerpluiers en dus moesten jonge moeders de poepluiers van hun kroost zelf wassen. Meestal ging de was op zondagmiddag in een grote ketel op het fornuis. Het vuur bleef aan totdat de was aan de kook kwam. Dan werd de ketel omwikkeld met dekens, kleden en dikke jassen en ‘kookte’ de was een hele nacht. Op maandag werd het goed op wasborden schoon geboend en vervolgens gespoeld.

Ria (1948) hielp haar moeder bij de was: ‘Het wasgoed kwam eerst uit een spoelton en ging daarna in een andere kuip. Die natte was moest eerst zo worden gevouwen dat het mooi plat uit de wringer kwam. Eén kind moest dan vouwen en het andere moest draaien. Als wij naar school waren, hing mijn moeder de gewrongen was op om te drogen.’

Bij mooi, droog weer hing de was buiten en bij regenachtig weer op rekjes rond de keukenkachel. ‘Als er na drie keer spoelen nog ergens een vlek in de was zat, werd de was op het gras gelegd. Dan moesten wij er water op gieten en zo werd de vlek gebleekt door de lucht en de zon,’ vertelt Annie (1937).

Ton (1946) herinnert zich vooral de winterse wasdagen met wasbord en wringer: ‘Moeders handen waren dan na een tijdje nog blauwer dan het blauwsel waarin gewassen werd, zo koud had ze het. Op een dag stond ze te huilen in de bijkeuken. Van blijdschap, want vader had een elektrische wastobbe op de kop getikt, met een motor achter de deksel.’

Soms had vader de wasmachine zelf in elkaar geknutseld als verjaarscadeau voor moeder. Soms was de wasmachine te danken aan familie ‘in het witgoed’. Of hij werd voor een dagdeel gehuurd. Bij anderen zat er bij de wasmachine een dompelaar; een buis die elektrisch verwarmd wordt en aldus het water opwarmt. Maar in vrijwel elk gezin was de eerste wasmachine een mijlpaal van jewelste, eentje die in het geheugen gegrift staat. Zo vergeet Henry (1945) nooit dat zij iets moest wegbrengen naar mensen die een centrifuge hadden. ‘Dat was het eerste moeilijke woord dat ik leerde.’

12

**'DOORLEREN?
DAT KONDEN MIJN
OUDERS NIET BETALEN'**

In de verhalen over het naoorlogse leven in de Achterhoek wemelt het van de knechten en dienstmeisjes. Dokters, winkeliers en onderwijzers hadden een dienstmeisje. Grotere boeren hadden een knecht, soms ook een dienstmeid. Nu zou je die knechten en dienstmeisjes schoolverlaters noemen: jongelui die aan het werk gingen zodra hun leerplicht erop zat.

In de jaren vijftig en zestig duurde de leerplicht tot veertien jaar. Kinderen moesten dus na de lagere school nog twee jaar naar school. De jongens gingen meestal naar de landbouw- of ambachtsschool, de meisjes naar de huishoudschool.

Voor veel jongeren was doorleren geen optie. Vanwege het schoolgeld en de boeken was dat veel te duur. Trouwens, in die schrale jaren konden hun ouders een extra inkomen maar al te goed gebruiken. Of het was een welkome besparing wanneer een boer zijn knecht kon ontslaan omdat zijn zoon op de boerderij kwam werken.

Al met al viel er voor de meeste jongelui weinig te kiezen. Bennie (1945) werd als jongen van veertien door zijn vader verhuurd aan een boer in Toldijk: 'Als knecht was je een jonge jongen en je kon veel werk verzetten. Je durfde niks te zeggen.' Toch ging hij vroegtijdig weg bij deze boer, ook al sputterde die tegen: 'Jouw vader heeft jou verhuurd tot 1 mei.' Bij een andere boer kon de Bennie het dubbele verdienen: 'Dus ben ik niet meer teruggegaan.'

Annie (1937) ging drie jaar naar de naaischool in Aalten. Voor ze haar vakdiploma te gelde kon maken, werkte ze eerst bij een drogist in de huishouding en daarna bij een atelier. 'Het geld dat wij verdienden moesten wij aan vader en moeder geven. Als wij dan

Lagere landbouwschool Velp,
1960

14

VAKANTIE BIJ FAMILIE OF OORLOGS- KENNISSEN

Vakantie kwam in de naoorlogse jaren in het woordenboek van de meeste mensen niet voor. Boeren werkten sowieso de hele zomer door, maar ook mensen in loondienst werkten bijna het hele jaar rond – tot het begin van de jaren zestig zelfs ook nog op de zaterdagochtend. ‘Vader had maar één week vakantie per jaar. Dan gingen we naar de speeltuin of de dierentuin en na afloop kregen we een patatje,’ vertelt Ton (1946).